

у ході судової реформи 1864 р.

Список використаних джерел:

1. 1917 год на Киевщине: Хроника событий / Ред. В. Манилов. - Харьков: Пролетарий, 1928. - 566 с.
2. Нова Рада: українська щоденна газета. – 1917. – 8 лист. – 1 с.

ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

СИТНИК Олександр Миколайович,
*д.і.н., доцент, завідувач кафедри історії
Мелітопольського державного педагогічного
університету ім. Б. Хмельницького*

Протягом розвитку світової цивілізації поступово формувалася та ставала цілком очевидною ціла низка політико-правових факторів і закономірностей. Одним із базових стало поняття державної ідеології. Відомо, що ідеологія цементує, об'єднує та консолідує націю, робить її монолітнішою та цілеспрямованішою в процесі досягнення життєво важливих цілей. А отже, ідеологія є неодмінною ознакою конструктивної та ефективної державно-політичної системи.

Уже від початку діяльності УЦР, у березні 1917 року, було оформлено ідеологічні та організаційні засади руху, що намагався виступити в питаннях національно-державного будівництва як альтернативна політична сила щодо існуючої в Україні фінансової та промислової буржуазії, з одного боку, а з іншого – до більшовицького руху.

Важливим ідеологічним аспектом було питання про класову природу державного утворення, що почало формуватися. Вважалось, що ця держава в 1917 році не могла бути ні буржуазною, ні соціалістичною. Буржуазний розвиток у перспективі не виключався. Але соціалістичним нове державне формування внаслідок особливостей капіталістичної еволюції не стало, оскільки для переходу на цей шлях суспільного розвитку, на думку його фундаторів, у цілому не було об'єктивних передумов. Керманічі українського національно-державного руху добре це розуміли та враховували в практичній роботі. Саме тому вони пішли шляхом здійснення перетворень «зверху», намагаючись забезпечити при цьому максимально можливу на той чи інший момент підтримку «знизу». Ставку було зроблено на еволюційні, легальні, правові, ненасильницькі форми й методи досягнення цілей, на припинення лівого та правого екстремізму в своїх лавах, на глибокі компроміси практично з усіма політичними силами як в Україні, так і поза її межами. Однак усе це не дало бажаного успіху на ниві державотворення. Адже не було належним чином встановлено головного ідеологічного курсу – на досягнення незалежності.

Орієнтація на соціалізм і федерацію в конкретних умовах 1917 року була безперспективною. Вона вела український національно-визвольний рух у глухий кут, у безвихідь. Проте, мало кому з діячів національного руху тоді було ясно, що прагнення до легких і

красивих рішень, до соціальної гармонії на основі одержавлення та зрівнялівки – це прояв утопічного мислення, характерний для ранніх, недостатньо зрілих суспільно-політичних рухів. Панувало переконання, що позбавлена за століття уярмленого життя державотворчих елементів, власної аристократичної еліти та буржуазії, по суті, скалічена, українська нація – це ідеальна соціальна спільнота для створення соціалістичного суспільства. Мало хто розумів, що майбутнє України – аж ніяк не в реалізації соціалістично-федералістичних ідеалів. Зовсім небагато було таких, хто вбачав в соціально-політичній орієнтації найавторитетніших українських партій – УПСР, УСДРП, УПСФ – зловісне передвістя національної трагедії України [1, с. 171, 172]. Повальне захоплення соціалістичними ідеями перешкодило досягненню елементарної істини, що для побудови власної незалежної держави потрібна не соціалістична, а національна ідеологія.

Сліпа довіра українських патріотів російським соціал-демократам неминуче вела до повного запанування в Україні більшовизму спочатку як ідеологічного явища, а відтак – до його поступового проникнення в усі сфери суспільного життя. Натомість очільники УЦР надто довго перебували в полоні соціалістичних ілюзій, щоб усвідомити нагальну потребу свого народу в духовному та національному самоствердженні.

Серед перших кроків на шляху розвитку української національної ідеї в 1917 році було поширення гасла «Вільної України». Воно своєю узагальнюючою формою об'єднувало різні в соціальному плані українські сили. Серед іншого, в ньому містились сподівання «сірої» людини, тієї середньої людини, що становила переважну масу українського народу, і яка під тиском царського режиму не дійшла ще до рівня високої політичної свідомості, але відчувала інстинктом, що вільна Україна поставить її нарівні з іншими народами й дасть сповнення власних мрій і сподівань [2, с. 65, 66]. Послідовно відстоювали ідею самостійності України у цей період М. Міхновський, М. Шаповал, М. Макаренко та І. Луценко. Завдяки їх зусиллям у жовтні 1917 року в м. Чигирині було проведено з'їзд Вільного козацтва, на котрому кожен другий делегат виступав на підтримку проголошення самостійності України, та 3-й Всеукраїнський військовий з'їзд в Києві, на якому лунали заклики «Хай живе самостійна Україна!», а делегати вимагали від Центральної Ради офіційно проголосити Україну самостійною державою [3, с. 16].

Тоді, як М. Міхновський із своїми однодумцями прагнув розбудувати українські збройні сили – важливу основу будь-якої держави та проводив її українізацію, «запаморочені доктринери» не хотіли зрозуміти значення армії, збудованої на послухові й дисципліні. Їм були важливіші ідеологічні суперечки та партійні зібрання й засідання Центральної Ради з дріб'язкових питань. У той час, як ворожа пропаганда розкладала українську армію, а більшовицьке військо наступало на Київ [4, с. 22], проблема армії стала однією з найгостріших не лише для ідеології Центральної Ради, а зрештою й для її долі. Розглядаючи державу як синонім імперіалізму й насильства, М. Грушевський вважав, що армія є знаряддям державного примусу та пережитком старого режиму, а відповідно – в умовах соціалістичного ладу має бути замінена міліцією [5, с. 50, 51]. Слід зауважити, що російські більшовики, сповідуючи аналогічну ідеологію, власну армію лише посилювали, використавши її і для знищення Центральної Ради.

Прагнучи нейтралізувати агітацію самостійників, партії федералістичного спрямування намагалися переконати маси українства в тому, що прагнення незалежності є домаганнями поміщиків і капіталістів, що відповідає їхнім класовим завданням, не має нічого спільного з інтересами трудящих і означає збереження буржуазно-поміщицького ладу. А в умовах автономії в демократичній республіці Росії можна побороти слабосилу українську буржуазію та встановити в Україні справедливий соціально-економічний ус-

трій [6, с. 25]. Такого роду популізм ще більше затуманював свідомість народу, котра і так була не надто просвіченою внаслідок тотальної русифікації, малоосвіченості та демагогічної соціалістичної пропаганди.

Є.Х. Чикаленко у своїх спогадах зазначав, що якби Центральною Радою була прийнята норма, котра б залишала власникам по 50 десятин землі, то «куркулі» оборонили б Україну, а голода все симпатизувала більше більшовикам, хоч Центральна Рада давала їй те саме, що й більшовики, тільки не казала «грабувати награблене». Тоді й голоду Україна не знала б» [7, с. 398]. Прийняття земельного закону було зірвано неузгодженими та суперечливими позиціями соціал-демократів і соціалістів-революціонерів у Центральній Раді. І як наслідок – вона не змогла привернути до себе селянську масу й створити, в тому числі і задля свого ж захисту, боєздатну армію. Але головною жертвою такої політики став народ, оскільки перед загрозою більшовицької окупації більшість політиків спішно подалася на захід.

Отже, необхідно відзначити, що відсутність дієвої державницької ідеології спонукає не до консолідації суспільства, а до його розшарування за національними, мовними та культурними ознаками. Зрештою, це ми спостерігаємо протягом усієї історії української незалежної держави. Тобто вже понад два десятиліття. Й така тенденція, на превеликий жаль, буде мати місце, доки наше суспільство не зможе скористатися значними українськими політико-правовими традиціями задля створення та втілення в життя такої концепції національної (державної) ідеології, котра б максимально відповідала власним традиціям і національному духу.

Загалом слід підсумувати, що розвиток ідеології відбувається в тісному взаємозв'язку з іншими суспільно-політичними факторами. Однак, суттєвою особливістю ідеології є її здатність виконувати функцію визначального спрямовуючого та консолідуючого чинника в суспільстві та державі. Особливо важливим є зміст і характер тієї чи іншої ідеології. Оскільки саме від нього, значною мірою, залежить специфіка її реалізації в суспільно-політичній і державно-правовій сферах. Саме завдяки зваженому й раціональному поєднанню елементів державної та правової ідеології можливим є вироблення такої доктринальної політики, котра б стала суттєвим підґрунтям процесу консолідації українського суспільства на сучасному етапі. Все це особливо актуально в умовах сучасної російсько-українська війни.

Увесь досвід української історії переконливо підтверджує одну з головних ідеологічних настанов: без цілісної, самодостатньої та цілеспрямованої ідеології державотворення, побудованої на духовних і національних пріоритетах, наша країна приречена бути додатком політики інших держав. Лиш усвідомлення власних національних пріоритетів і втілення їх у життя може забезпечити нашій державі гідне й повноцінне існування в світовому співтоваристві.

Загалом слід підсумувати, що саме завдяки зваженому й раціональному поєднанню елементів державної, правової та національної ідеології можливим є вироблення такої доктринальної політики, котра б стала суттєвим підґрунтям процесу консолідації українського суспільства на сучасному етапі.

У цілому наш історичний досвід переконує, що при розбудові української державницької стратегії треба змінити та перебудувати її основні засади, а саме:

- при формуванні суспільної ідеології вартує категорично позбутися пацифістських філософем;

- нація повинна виховуватися на принципах національного героїзму, пріоритетності державних і національних інтересів;

- треба відмовитися від ілюзійного бачення міжнародних стосунків і твердо застосувати логіку геополітики, за якою Україна як держава, розташована в геостратегічній зоні, не може дозволити собі розслаблювати у військовому плані і вести оманливу пацифістську міжнародну політику, не реагувати на загрози з боку імперських сусідніх потуг, передусім Росії;

- нинішня російсько-українська війна не тільки підтверджує наші історіософські висновки, а й стимулює до кардинальніших змін у сфері національного самовиховання і внутрішньої української політики, а саме до якомога ширшого й глибшого використання в них філософських засад та ідей українського вольового націоналізму.

Список використаних джерел:

1. Турченко Ф. В'ячеслав Липинський - ідеолог української демократичної хліборобської партії / Ф. Турченко, Н. Заліська // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна; за ред. Я. Пеленського. – [Студії]. – Київ-Філадельфія: Східноєвропейський дослідний інститут ім. В. Липинського, 1994. – Т. 1. – С. 171-180.

2. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: період становлення / В.Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 23-46.

3. Терещенко В. Державотворець М. Шаповал / В. Терещенко // Микита Шаповал - видатний державний діяч, вчений, патріот: матеріали науково-практичної конференції з нагоди 125-річчя від дня народження, (Донецьк, 5 квітня 2007 р.). – Донецьк: Східний видавничий дім, 2007. – С. 7-27. – (Український культурологічний центр).

4. Ольжич О. Дух руїни / О. Ольжич; передм. О. Зінкевича; післям. І. Дзюби. – К.: Смолоскип, 2007. – 52 с.

5. Грушевський М.С. На порозі Нової України. Статті і джерельні матеріали / М.С. Грушевський; за ред. Л. Р. Винара. – Нью Йорк: Українське Історичне Товариство, 1992. – 278 с.

6. Любовець О.М. Проблема Української державності в програмах і діяльності українських політичних партій / О.М. Любовець // Український історичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 22-29.

7. Чикаленко Є.Х. Зібрання творів: в 7 т. / Є.Х. Чикаленко. – К.: ТОВ компанія «РАДА», 2003. – Т. 1: Спогади. Уривки з моїх споминів за 1917 р. – 2003. – 432 с.

